

se rättadt, då det väl är att förmoda att, de skilda Hushållnings- och Landtbrukssällskapernas medlemmar med stigande intresse skola följa hvarandras öfverläggningar och tillgöranden. För det nyss konstituerade Landtbrukssällskapetets för Nylands och Tavastehus län ledamöter bör det anmälda häftet af Wiborgska Sällskapetets handlingar vara en lärorik uppmuntran till bildande af hushållsgillen, emedan det vittnar om både det stora gagnet af sådane gillen och det icke ringa fält, de kunna öppna för medlemmarnes verksamhet och inflytande på Sällskapetets beslut och tillgöranden.

10

J. V. S.

73 SVENSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 11, november 1856

SVERIGES HISTORIA UNDER KONUNGARNE AF PFALZISKA HUSET – AF FREDRIK FERD. CARLSON. FÖRSTA DELEN. CARL X GUSTAF. STOCKHOLM 1855.

20 Hvar och en, som läsit Geijers Svenska Folkets Historia, har utan tvifvel rönt en, att vi så må säga, smärtsam känsla vid dess afbrytande med Kristina's regering. Sveriges historia från Gustaf I till och med Carl XII är en enda sammanhängande, storartad tragedi, i början af hvars fjerde akt man befinner sig under Kristinas tid; och ehuru skakande femte akten med dess slutscen är, ville man dock gerna se den passera tiljorna under en sådan ledning som Geijers.

30 Visserligen kunna vi Finnar derom säga: *Qvorum pars parva fuimus*. Äfven här i historien om Carl X:s bedrifter är det visst med ett eget intryck man läser, att då kungen efter tåget öfver Lilla Belt och intagandet af Fyen, bäddad på halmen i en bondsläda, mötte Engelska ambassadören i Köpenhamn, som kom för att medla fred, han eskorterades af 200 Finska ryttare, tiondedelen af hans här på stället, och att, då hans gunstling Dahlberg till öfverbefälhafvaren Wrangel förde första befallningen, som antydde krigets förnyande med Danmark, att nemligen qvarstadna på Seland, om der ännu funnos troppar nog, man återfinner dessa tvåhundra Finska ryttare, de enda, som voro kvar, sedan hela den öfriga styrkan redan var återförd till Fyen och Jutland – de första och de sista. Men detta är dock en ringa ting. Det stora hela i denna underbara historia är det, som väcker intresset och
40 måste väcka det äfven hos de för dess vexlingar mest fremmande nationer och individer.

Professor Carlson är Geijers efterträdare vid universitetet¹. Såsom Geijer genom uppdrag att skriva Sveriges historia för Heerens och Ukert's stora verk, »Die Geschichte der Europäischen Staaten» föranleddes att utgifva sitt arbete, så säger Hr Carlson sig äfven vara uppmanad att fortsätta detta, och han börjar derföre, der Geijer slutat.

50 Denna ställning har sin svårighet. Det är svårt att fortsätta Geijer, ty det föranleder naturligtvis till en jemförelse, den ingen så snart torde kunna bestå. Det kan vara orättvist, att mäta Hr C:s arbete efter denna måttstock. Men hvar och en måste dock ovilkorligen göra det; och genom att uppträda som fortsättare, har Hr C. i sjelfva verket påkallat

¹ Kanske är häri något misstag, så att prof. Winqvist innehar Geijers profession, och prof. Carlson den s. k. Skytteanska professionen i politik och historie. Hr Carlson inträdde dock i befattningen i följd af ledigheten genom Geijers afgång.

jemförelsen. Geijer återfinner man nu i Hr C:s arbete visserligen icke, ehuru väl mycket, som om honom påminner, i Förf:s bemödande nemligen att på Geijerskt vis göra omdömen och uttryck pregnanta. Att Hr C. häri icke väl lyckats, måste man sluta redan deraf, att bemödandet hos honom är synbart. Men just detta bemödande ger Hr C:s arbete en anstrykning, som icke är till dess fördel.

Äfven utan afseende på detta Hr C:s förhållande till Geijer, saknar man i hans historia den klarhet, som vittnar om en författares förmåga att beherrska sitt ämne. Isynnerhet i början är detta fallet; längre hunden rör sig Förf. allt friare.

Carl X:s historia har redan derigenom en så hög stämning, att han hade att handhafva ett arf, som endast genom ytterlig ansträngning kunde upprätthållas. Den storhet, Sverige genom Gustaf Adolf vunnit, var i sig själf en tung börda; och hans dotters regemente hade icke gjort den lättare för efterträdaren. Det är något oerhördt, att se en människa våga på fullt allvar mottaga detta arf, såsom Carl X det gjorde, och under rikets stora inre svaghet med klar besinning välja det oundvikliga, att söka befästa arvet genom fortsatta utarmande krig. Det vill åtminstone synas, såsom hade Sverige's konung icke haft något val mellan fejt efterskänkande af nationens vunna världshistoriska betydelse och ett modigt framåtgående på den beträdda banan; men detta förringar icke, tvärtom förhöjer Carl X:s regentvärde. Ty det gifves för en historisk personlighet ingen högre ära, än den, att vara medveten af sin kallelse och modigt antaga den. Sverige hade längesedan beträdt eröfringarnes bana; Gustaf Adolf hade på den fört nationen till en punkt, der hvarje stillastående var ett steg till förfall. Carl X Gustaf visste det väl med sig, att den vunna ställningen icke ens kunde blott försvaras, utan att den måste med nya eröfringar befästas. Hvarje tids kraf finner sina män; men dessa äro också derföre historiens stora män. Det är det mod, hvarmed de göra sig till tjenare för detta sin tids kraf och den hängivenhet, hvarmed de fylla detsamma, som utgör deras storhet.

Det har derföre något motbjudande och stöder sig på en småaktig åsigt af historien, att t. ex. se den frågan ventileras, huruvida personlig ärelystnad och krigslystnad förde Carl X till de ständiga krigen under hans korta regering. Hr Fryxell har i 12 Delen af sina »Berättelser ur Svenska Historien» verkligen ställt sig på denna ståndpunkt; och under hans händer blir Carl X någotsånär blott en ärelysten soldat och en samvetslös diplomat. I detta hänseende står Hr Carlsons betraktelsesätt otvifvelaktigt högre, ehuru kanske äfven han mera bestämdt, än han det gjort, kunnat och bort framhålla det sjelfnödvändiga i sin hjeltes krigiska uppträdande. I Carl X:s förhållande som regent finnes det ett drag, som enkom synes visa, att han likasom velat fylla sin själ med medvetandet om sin kallelse. Han rådfrågar alltid Rådet och Ständerna äfven för sina krigiska företag. Deras råd behöfde han icke, ty en sådan man måste dock ytterst vara sin egen rådgifvare; men han kände utan tvifvel behofvet att försäkra sig om, att han var en nationens och dess ödens man, att, hvad som dref honom framåt, var tvånget i nationens egen historia.

I en hithörande enskildhet har Hr Fryxell väckt polemik mot Hr Carlson. Den senare påstår nemligen, att konungen först efter återkomsten från Sverige till hären i Danmark (Juni 1658) beslutit krigets förnyande, medan Hr Fryxell antager, att han fattade detta beslut redan i Götheborg, der riksdag hölls (i April månad), och anser beslutet framkalladt af Carl's öfvermodiga krigslystnad, icke såsom Hr Carlson

10

20

30

40

50

af omsorgen att göra Danmark oskadligt i det krig mot Österrike, Brandenburg och Polen, som ännu fortgick. Förloppet af denna polemik är oss icke bekant. Hvad i Berättelser ur Sv. Historien till bevis för påståendet anföres är en egenhändig anteckning härom af konungens förtrogne, Dahlberg. Men Hr Carlson å sin sida förnekar icke, att tanken på krigets förnyande tidigare »genomgått» Carl Gustafs själ; han vill endast bevisa, att det definitiva beslutet först senare af honom blifvit fattadt; och för denna åsigts rättighet anför han flerahanda bevisande omständigheter.

10 Huru som helst dock än härmed må förhålla sig; tydligt framgår det ur Hr Carlsons historiska arbete, att det egentligen var frågan om väldet i Östersjön, som ledde Carl X:s politik. Denna politik var från Carl IX:s tid i Sverige traditionel, och den gällde icke närmast Holländarenas, Danmarks bundsförvandters, fördrifvande, utan den till hafvet sträfvande östra grannen. Det var nemligen Danmarks förbund med Holland, den Svenska konungen på grund af fredstraktaten ville bryta; men det var icke Hollands mellankomst i och för sig han fruktade, utan dess och Danmarks förenade fientlighet vid hans planer till det Svenska Östersjövældets befastande.

20 Frukten af denna konungs krig, hela det sydliga Sverige förenade med Svenska riket, var också så viktigt för detta rikes framtid, att men knappt nog kan anse det för annat än förmätenhet, att vilja nedsätta hans lifsuppgift till en blott personlig. Enligt nutidens sätt att se förhållandena voro väl de genom detta krig eröfrade provinserna, Skåne, Holland, Blekinge och Bohuslän af vida större värde för Sverige, än alla besittningar söderom Östersjön; och den regent, som med dem förökade Sveriges rike, skall väl alltid framstå som en bland detta lands stora konungar.

30

SVERIGES POLITISKA HISTORIA FRÅN CARL XII:S DÖD TILL STATSHVÄLFNINGEN 1772 – AF CARL GUSTAF MALMSTRÖM. FÖRSTA DELEN. STOCKHOLM 1855.

Den tidrymd, detta arbete behandlar, har ingenting serdeles lockande. Då dertill Förf. bestämdt inskränker sig till den »politiska» historien, som under denna period för det mesta består af intriger, väntar läsaren af arbetet icke något serdeles. Och likväl läser man detsamma med stort intresse; hvilket utan tvifvel föränledes af Förf:s grundliga forskning, synbara sanningskärlek och föga vanliga talang.

40

Ifrågavarande period har hittills saknat sin historieskrifvare; och hvad nutidens läseverld om den känner, torde för det mesta vara hemtadt ur Crusentolpes historiska romaner och romantiska historier. Denna litteratur, hvars intryck har stort behof af att utplånas, går icke längre tillbaka, än till Adolf Fredriks regering; och den föregående tiden under Ulrika Eleonora och Fredrik I är än mindre känd, men också mindre förväntad känd. Närvarande del af Hr Malmströms arbete omfattar nu endast de närmaste tio åren efter Carl XII:s död. Den visar oss väl redan mycken inbrytande dålighet under en svag styrelse, men också ännu vackra prof på ett i nöden uthärdande mod och omtänk-

50

samma rådslag för rikets räddning. Framstående bland den tidens män är, såsom man känner, Arvid Horn; och Förf. lär oss i honom se väl en maktälskande aristokrat, men äfven en för sin ställning rättskaffens och för det allmänna bästa allvarligen nitälskande, kraftfull och insigtsfull statsman, så att om

författaren till hans lefnadsteckning i »Finlands Minnesvärde Män» haft tillgång till närvarande arbete, teckningen utan tvifvel blifvit mera bevisande för Horns karakter och statsmannaegenskaper.

Med bästa öfvertygelse kunna vi rekommendera Hr Malmströms arbete åt alla älskare af historien. För den vetenskapliga forskaren skall detsamma utan tvifvel komma att ega värdet af en samvetsgrann specialundersökning. Men framställningen gör det äfven till en angenäm och lärorik läsning för hvarje bildad läsare.

10

HERTHA ELLER EN SJÄLS HISTORIA, TECKNING UR DET VERKLIGA LIFVET AF FREDRIKA BREMER. STOCKHOLM 1856.

Denna nya roman af Mamsell Bremer har väckt ett uppseende, i mycket motsatt det, som väcktes af hennes tidigare romaner. Bokens omslagstitel lyder visst på »Nya Teckningar ur Hvardagslifvet»; men välbesinnadt synes författarinnan utmärkt detta sitt arbete såsom teckning ur det »verkliga», icke ur hvardagslifvet. Den flygtigaste blick i boken lärer likväl, att här med det »verkliga» lifvet icke bör förstås något slags lif alls, sådant det nu är, utan ett lif, som i författarinnans tanke *borde* vara verkligt. Om hon äfven tror, att det *skall* blifva verkligt, deröfver uttalar hon sig icke alldeles bestämdt; men allt i hennes skrift ger dock tillkänna, att hon hoppas på denna verklighets framtid.

20

Hvilket är då detta verkliga lif? Det är i korthet sagdt den emanciperade qvinnans. Arten af denna emancipation låter icke så lätt utsäga sig, ty äfven i romanen framträder den för det mesta i teorier. Hufvudsumman af dem hafva vi i ett utdrag ur boken i Septemberhäftet af detta blad underställt våra läsares skärskådande; men det är lätt begripligt, att det närmare deraf måste inhemtas ur sjelfva romanen. Hufvudsumman är dock, såsom i det anförda utdraget antydes, att qvinnan må beredas tillfälle att, i likhet med mannen, inhemta all den bildning, hon kan önska sig och begära, och att henne må lemnas full frihet, att sjelf bestämma öfver sin kommande lefnadsställning och sin verksamhet. Följden skulle blifva ett mera på jemnlighet, insigt och öfvertygelse grundadt förhållande mellan man och qvinna, understödt deraf, att den senare icke mera för skydd och bergning behöfde mottaga den första bästa hand, om räckes henne.

30

Mönsterqvinnan för denna emancipation har nu mamsell Bremer framställt i Hertha, välförståendes sådant mönster kan blifva i en oemanciperad omgifning och under de för en undantagsemancipation tryckande förhållanden, denna omgifning måste medföra. Detta kan nu anses för ett fel i planen ur tendensens synpunkt, ehuru just icke ur romanens. Ty för att göra denna verksam för det åsyftade ändamålet, emancipationsåsigternas allmänare erkännande, hade Förf. väl bort visa oss ett helt ideelt samhälle, i hvilket emancipationen redan vore genomförd. Vi hade då fått se qvinnan på den bildningens ståndpunkt och i den lefnadsställning, henne enligt mamsell Bremers – och många andras – teorier tillkommer, och detta nya förhållande mellan man och qvinna förnämligast i familjelifvet, som dock måste utgöra slutpunkten för hvarje sådan teorisk praktiska resultat. Mamsell Bremer hade då haft dussin egna barn, dertill ett par värnlösa systerdöttrar eller brorsöner, en guvernant, några domestiker, på qvinnosidan emanciperade naturligtvis – och en man, som från morgon till kväll arbetar för

40

50

10 alla dessas timliga uppehälle och andliga bestånd. Hon hade haft tillfälle låta oss se taflor af ett sådant den emanciperade qvinnans lif i skilda samhälleskretsar, icke blott i de förnämas och rikas salar, utan äfven i den sträfsama handverkarens blygsamma våning och i den fattiga dagsverkarens koja. Så hade hon kunnat lära oss känna den emanciperade qvinnan icke i strid med en oemanciperad verld, som icke fattar hennes ideer och lif, utan obehindradt utvecklande all den förmåga, en högre bildning och en obegränsad frihet skänkt henne, till familje- och samhällslifvets båtnad. Detta hade varit ett verk, värdigt

20 författarinns storartade planer och obestriddigt stora talang. Och ehuru medgifvas måste, att den prosaiska menkligheten är ganska trög att söka förverkliga idealerna, kan man dock taga för afgjordt, att ett sådant arbete skulle tillskyndat emancipationsteorierna en och annan proselyt, medan man måste betvifla, huruvida romanen Hertha förmår omvända någon enda otrogen.

Hertha är visserligen en idealiserad bild af den emanciperade qvinnan. Men denna idealisering är blott förståndig. På känslan vill den icke slå an. Hertha är en icke mera ung qvinna, som, man vet icke på

30 hvilken väg, emanciperat sig i sina åsigter om qvinnans samhällsställning och i sitt sätt att strida för dessa åsigter. Hon emanciperas genom en allmän olycka, en eldsvåda, såvida i sitt dagliga lif, att hon kan fritt röra sig och gå omkring att sköta sjuka. Hennes förnämsta – vi tro enda synliga – patient är hennes blifvande älskare. Vare det i förbigående anmärkt, att, om de öfriga icke äro mera i behof af vård, än han, som skadat sitt knä, så är Herthas omsorg temligen opåkallad; ty sådana knäskador kan en karl sjelf väl plåstra om, och den nödiga hjälpen kan han hafva af första bästa gamla gumma för några plåtar. Hon emanciperas vidare genom omständigheterna delvis från fadersväldet, och blir till slut utan tillgångar, så att hon måste föda sig genom

40 att hålla skola, ehuru denna skola visserligen är ett slags fantastisk akademi, om hvars bestämmelse och sätt att verka ingen pedagog torde kunna göra sig någon föreställning. Hon lider af kräfte och dör ogift – ty hennes giftermål med älskaren Yngve är blott en ceremoni, för att hon lättare må kunna vårda den döende lungotisten. Hon förblir sålunda endast en emanciperad guvernant eller skolmästarinna. Man må nu af denna historia göra, hvad man vill, för hjeltinnans idealiserande – och mamsell Bremer – har säkert gjort allt, hvad göras kan, så kan man på sin höjd få en sådan qvinna aktningvärd, ja vördnadsvärd; men älskvärd blir hon aldrig i en mans ögon. Det är detta,

50 mamsell Bremer icke förstått, och emancipationsförespråkarene icke förstå.

Hertha är oberoende och ganska positiv i sina åsigter. Sådan måste den emanciperade qvinnan vara, om hon skall vara mannen jemlik. Detta är ganska aktningvärdt. Hon sitter obekymrad och sköter om en vacker ung mans sjuka knä, utan att ensamheten med honom oroar henne. Det får också gå för den aktningvärda qvinnan. Många barmhertiga systrar göra desslikes, ehuru det vanligen sker i lasaretterna eller i den fattiges koja; och det gör dock någon skilnad. Hon reser omkring på egen hand. Det är också en frihet, som man gerna medgifver den aktningvärda. Hon ställer sig på en oberoende ekonomisk fot. Det är allt aktningvärdt. Men älskvärdt i en mans ögon är det icke. Vi säga icke, att icke med allt detta – utom med åsigternas positiva uppträdande och icke heller gerna med den der knäskötseln – kan förenas någon älskvärdhet; men i sig sjelf innebär det intet älskvärdt.

Ty qvinnans älskvärdhet hvilat väsentligen derpå, att hon är skydd-behöfvande och begär mannens skydd. En man älskar aldrig, säger aldrig, en själfständig och själf tillräcklig qvinna. Detta af den enkla grund, att en sådan icke begär hans kärlek – eller om hon begär den, icke är själf tillräcklig.

Högst aktning svärda partier kunna ingås. En gammal aktning svärda man kan gifva sig med ett högst aktning svärda fruntimmer, och partiet kan äfven föra till en stilla innerlig tillgifvenhet; men det är ganska säkert, att på qvinnans sida då jemte aktning svärdaheten finnes älskvärdhet. Denna är, som bekant, icke bunden vid vissa åldrar. Mormodren i sin länstol kan ännu vara ganska älskvärd. Men grunden är alltid, att qvinnan behöfver skydd och begär det. Detta kallas och är qvinlighet. Det är den qvinnan förlorar i den mon, hon söker fylla mannens plats i samhället. Omständigheterna kunna föra henne till en yttre själfständig ställning i lifvet; men är hon qvinlig och älskvärd, så är hon beredd att öfvergifva den.

Att dertill för ungdomskärleken fordras ungdom, är en sak för sig.

I det anförda grundar sig enligt vår tanke romanens fel. Författarinnan har icke varit nöjd med att af Hertha göra en aktning svärda qvinna; hon har äfven velat göra henne älskvärd och gifva henne en ung älskare – allt under fasthållandet vid emancipationen och själfständigheten. Det är detta, som icke gått ihop. Hertha är en oändligt förnuftig älskarinna, men icke förnuftig nog att afsäga sig hela kärleken. Yngve är derföre så passiv och kall, som hade han is i magen; och, på ett par ställen i romanen när, vore man alls icke förvånad öfver, att höra honom kalla Hertha för moster. Ty man kan utan all samvetsoro tycka om äfven sin mosters vackra hår och händer – Hertha har sådana, och stygga recensenter hafva erinrat derom, att författarinnan på begäran gaf sina vänner i Amerika aftryck af sina händer. Denna vackerhet är hos Hertha ett rent öfverflöd; ty till emancipationen hör den icke. Men äfven med den blir den emanciperade icke älskvärdare. Yngve förblir också vid den helt sval. Andra romanhjeltar, isynnerhet de af fruntimmer tecknade, äro vanligen obetydliga; men de äro åtminstone älskare med besked. Mamsell Bremers Yngve är icke ens detta. Afräknar man några fraser, är han en träbild, om hvilken Hertha inbillar sig hvarjehande, bland annat, att hon är hans älskarinna.

Med sann takt har mamsell Bremer icke låtit det komma till något annat giftermål sina älskande emellan, än ett för skenets skuld. Det opoetiska i detta förhållande mellan en lungsigtig och en kräftsjuk behöfva vi icke påpeka. Men den goda takten ligger deri, att en emanciperad qvinna aldrig bör blifva husmoder. Redan förut uppkommer mycken huslig olycka deraf, att så många qvinnor icke förstå att herska genom sin älskvärdhet, utan bjuda till att göra det genom förnuft och bevisning – eller hvad de anse derför. En emanciperad qvinna med en karls uppfostran vid skolor och universiteter, såsom mamsell B. fordrar den, och van vid manliga värf såsom läkare, skolmästare eller annan tjänsteman, måste till det husliga lifvet medföra äfven mer eller mindre af en mans anspråk. Och att sådant icke bär sig, behöfver icke bevisas. Dessutom vore det roligt att veta, hvori t. ex. en husmoder med de anförda sex barnen, o. s. v. skall göra sin emancipation gällande. Det löjliga i gifva hustrurs tjänstemannabana o. s. v. borde väl falla äfven en ogift författarinna i ögonen. Hon borde väl veta, att patienterna icke kunna rätta sina sjukdomar, skolorna sina ferier, embetsverken sina göromål efter fru läkarinnans m. m. seme-

strer, och borde erkänna det för en vis omtanke, att i fruntimmersföreningar o. s. v. direktiserna väljas på sin höjd för ett år – ja att redan halfårsbefattning ofta visat sig vara lämpligare. Men som sagdt, det egentligen intressanta i emancipationsromanen hade varit, att få se Hertha i husmodrens kall. För vår del kunna vi icke tro annat, än att, om mamsell Bremer börjat härmed, att afmåla ett samhälle med idel emanciperade qvinnor, det blifvit så likt vårt nuvarande prosaiska samhälle och blifvit så utan emancipation, eller med räddade emancipationsteorier blifvit så vidunderligt – att hela romanen säkert blifvit oskrifven.

10

Obestridligt är dock, att något i kvinnans samhällsförhållande är sjukt. Utan tvekan kan man påstå, att sjukdomens rot ligger i kvinnans uppfostran och undervisning. För *nödfall*, då en kvinna icke genom äktenskap vinner en tryggad ställning, är det visserligen illa, att i de flesta länder lag och sed lägga henne hinder i vägen, så att hon endast med svårighet kan sörja för sig sjelf. Men antagligt är också, att med en annan kvinnouppfostran, antalet af sådana nödfall skulle aftaga. Mannen uppfostras för sin bestämmelse; kvinnan lärer i sqvallerväg känna sin. Skulle äfven hon för den uppfostras, skulle hon kanske mindre ofta gå miste om densamma – och icke komma till mamsell Bremer's emancipationsfantasier.

20

Men vi lemna emancipationen och återgå till romanen. Ett väsentligt fel i densamma hafva vi nyss sökt uppvisa nemligen i kärleksförhållandet mellan hjeltinnan och Yngve, hvilket, emedan till sin art falskt, får en anstrykning af löjlighet. I öfrigt är äfven hennes praktiska uppträdande i lifvet helt trivialt. Sjuksköterskor och skollärarinnor ser man alla dagar, hvilka aldrig drömt om emancipationsteorierna. Hennes verksamhet står således i intet nödvändigt sammanhang med hennes teorier. Och ehuru i den, som i all mensklig verksamhet, finnes poesi för dem, som hafva förmåga att der upptäcka densamma, så har detta dock icke lyckats författarinnan. Ty för poesi kan man icke anse hennes fantasier öfver ett sårs behag, eller den helt och hållet omotiverade dyrkan, för hvilken Hertha i sin skola är föremål. Det är sannerligen icke genom emancipationsideer kvinnan kan vinna kärlek af barn och den qvinliga ungdomen. Också är, såsom Författarinnan till en del sjelf bevisat, familjelifvet ett vida tacksamare fält för poetisk uppfattning, än skolsalen och sjuksängen. Vi lägga härpå vikt, emedan det är ett misstag, att skriva en roman, der hjeltinnan rör sig i en opoetisk verksamhet och opoetiska förhållanden, och emedan vi velat visa, att hos Hertha ingenting annat återstår, än hennes emancipations-teorier och den värma, med hvilken hon predikar och försvarar dem. I detta hänseende är hon verkligen en i någon mon idealisk person, i den mening nemligen man kan säga det om hvar och en menniska, som lefver endast för sina öfvertygelsers utbredande. Men äfven som sådan är Hertha långtifrån, hvad hon kunnat vara. Mera entusiasm, större likgiltighet för lifvets vanliga förhållanden, en fast tro, att hon var kallad att reformera verlden, ett oafslåttligt arbete i detta kall, ett okufligt mod att för det uppoffra – detta hade kunnat göra henne till en idealisk man, icke till en idealisk kvinna. En sådan person sysslar icke med de små kottiererna i det kråkvikliga Kungsköping, stadnar icke i beroende af en egoistisk, af henne sjelf föraktad faders välde, afsäger sig kärlekens lockelser, trivdes åtminstone icke i ett så pjåskigt kärleksförhållande, som hjeltinnans. Förf. har kanske icke velat af sin Hertha göra en så högsträfvande person. Men för hjeltinnan i en roman vore detta icke för mycket, och för tendensen i romanen är det lika

30

40

50

påkalladt, om eljest romanen skall för den något verka. Det bör dock erkännas, att Hertha verkligen höjer sig öfver hvardagslifvet, icke blott genom sina teorier utan äfven i sitt uppträdande öfverhufvud; men hon är i andra hänseenden så af detta bundet både i känslor och lif, att hon stannar på halfva vägen mellan emancipation och det helt vanliga qvinnolifvet, mellan idealitet och enkel hvardags prosa.

Intressant hade det varit att se Författarinnan verkligen i Hertha's person fullända den idealiska bilden af den emanciperade qvinnan. Ty detta skulle lärt henne, att denna bild i sjelfva verket, såsom vi redan sagt, måste blifva bilden af en man. Vi behöfva icke tillägga, att en sådan idealisering varit konstnärligt falsk. Men det är denna rigtning Hertha's idealisering i sjelfva verket skett, ehuru den stannat på halfva vägen; hvarföre vi äfven kallat den blott förståndig. Ty förnuftets ideal af en qvinna, fantasins sanna ideal, det poetiska qvinnoidealet, är derifrån himmelsvidt skildt. Det är detta, det poetiska idealet, som i Hr Malmströms här förut intagna dikt ber »Kärlekens bön», och om hvilket Schiller sjunger:

»Überall weichet das Weib dem Manne, nur in dem
Höchsten
Weichet dem weiblichsten Weib immer der
männlichste Mann.
Wass das Höchste mir sey? Des Sieges ruhige
Klarheit,
Wie sie von deiner Stirn', holde Amanda, mir
strahlt –
Schwimmt auch die Wolken des Grams um die heiter
glänzende Scheibe,
Schöner nur macht sich das Bild auf dem
vergoldeten Duft.
Dünke der Mann sich frei! Du *bist* es; denn ewig
nothwendig
Weisst du von keiner Wahl, keiner Nothwendigkeit
mehr.
Was du auch gibst, stets gibst du dich ganz; du
bist ewig nur Eines,
Auch dein zartester Laut ist dein harmonisches
Selbst.
Hier ist ewige Jugend bey niemals versiegender
Fülle,
Und mit der Blume zugleich brichst du die goldene
Frucht.»

Detta ideal är poesins och förnuftets just derföre, att det tillika uttalar qvinnans bestämmelse, och emedan qvinnan i sjelfva verket har medvetandet om en sådan sin bestämmelse och sträfvar dertill.

Det är en stor förvillelse så i lifvet som i konsten, att vilja rycka qvinnan ur detta af skalden målade beroende på sig, i sin redan af naturen gifna makt, hvilken bildningen endast bör utveckla och höja. Det är något helt annat, än den genom emancipationen eftersträfvade sjelfständigheten. Skilnaden kan ådagaläggas genom ett högst prosaiskt exempel. Det kan vara väl, att qvinnan vid viss ålder blir myndig inför lag; men det är än bättre, om hon har denna myndighet öfver hvarje man, eller om också blott öfver en man, att hennes önskningsar af dem lydas. Vilket här för är, att hon besitter qvinlighetens takt, så

att önskingarne icke äro oförnuftets nycker, och qvinlighetens makt. Man må icke säga, att denna makt följer endast ungdomen och skönheten åt. Det finnes äfven åldriga qvinnor, hvilkas önskingar endast den mest råa man förmår motsätta sig – ty deras önskingar och deras sätt att framställa dem äro af den art, att vägran är mannen omöjlig. Schiller har oöfverträffligt skönt skildrat denna den sanna qvinlighetens makt:

10 »Mächtig seydt ihr, ihr seydt's durch der Gegenwart
 ruhigen Zauber;
Was die stille nicht wirkt, wirket die rauschende
 nie.
Kraft erwart ich vom Mann, des Gesetzes Würde
 behaupt'er;
Aber durch Anmuth allein herrschet und herrsche
 das Weib.
Manche zwar haben geherrscht durch des Geistes
 Macht und der Thaten;
Aber dann haben sie dich, höchste der Kroner,
20 entbehrt.
Wahre Königin ist nur des Weibes weibliche
 Schönheit:
Wo sie sich zeige, sie herrscht, herrschet bloss,
 weil sie sich zeigt».

Utän tvifvel talar här skalden i de två sista verserna *äfven* om den yttre skönhet, men också, såsom hela sammanhanget lärer, om den inre själsskönheten, qvinligheten. Det Tyska ordet »Anmuth», hvad som 30 går till sinnet, till själen, motsvaras blott ofullkomligt af det Svenska »behag». Der dock detta i den yttre skönheten saknas, är denna icke qvinlig skönhet; och det har den erkända förmågan att dölja det yttre skönhetens frånvaro, ehuru visserligen denna hör den fulländade och derföre äfven den poetiska qvinligheten till.

Men vi ville icke förlora oss i ödmjukt erkännande och beundran; vi hafva genom det anförda blott velat förtydliga, hvad det qvinliga idealet bör vara, och visa, att en Hertha icke kan närma sig detsamma, utan nödvändigtvis aflägsnar sig derifrån.

Romanen saknar icke andra qvinliga figurer, som i detta hänseende stå framom hjeltinnan, och som ehuru föga idealiserade likväl icke af 40 författarinnan blifvit skilda från sin goda naturs ingifvelser. Äfven på den manliga sidan har hon målat verkliga karlar, icke blott skuggbilder af män, sådan Yngve är. En läkare påminner lifligt om »Björn» i någon af de tidigare Teckningarne ur Hvardagslifvet. Dessa personer och deras uppträdande utgöra det i romanen vederqvickande. Handlingen rör sig eljest nog mycket i tevattenselementet, hvarigenom hela dikten kommer att sakna högre poetisk lyftning. Vi vilja icke vara positiva nog att påstå, att den är misslyckad; men den lägger åtminstone intet till mamsell Bremers tidigare vunna ära såsom författarinna. Hennes stor talang gör sig dock äfven i den gällande och skall i förening med 50 tendensens stora intresse för dagen utan tvifvel tilldraga boken en stor krets af läsare.

Vi böra icke sluta denna recension, utan att uttala en förkastelsedom öfver det sätt, hvarpå denna mamsell Bremer's roman och med anledning af den isynnerhet hon sjelf blifvit af Svenska pressen behandlad. Sådane utmärkta förmågor hafva rätt till aktning äfven i

sina misstag.

Föröfrigt har hvarje utmärkt författarinna ett specielt anspråk på skonsamt bedömande, då hon slutar med tendenser sådane som mamsel Bremers. Schillers ord:

»Manche zwar haben geherrscht durch des Geistes
Macht und der Thaten;
Aber da haben sie dich, höchste der Kronen,
entbehrt».

gälla främst om de utmärkta författarinnorna. De hafva icke derföre kommit till de nya teorierna om qvinnans samhällsställning, att de 10
bättre än andra qvinnor skulle inse den närvarandes lyten. Utan det har skett derföre, att de hos sig sjelfva sakna medvetandet om qvinnans egentliga makt, och nu begära ett nytt samhällsskick, i hvilket de tro sig denna makt förutan kunna hinna ett högre erkännande såsom qvinnor. Att detta icke är möjligt, det hindrar det egoistiska i detta deras sträfvande dem att inse; och häri består deras förvillelse. För mindre pris kan den högre litterära utmärkelsen af en författarinna icke köpas. Ty hon kan icke på en gång dela mannens arbete och ära och njuta af qvinnans triumfer. Men de senare vill hon icke umbära. Hon slutar derföre med att finna verlden förvänd och tror, att båda väl skola låta 20
förena sig, endast mannens värf i allmänhet förklaras vara äfven qvinnans tillhörighet. Det är nemligen sin undantagsställning, hon anklagar för, hvad som brister henne i rent qvinlig lycka. Man behöfver för att härom öfvertyga sig blott något litet hafva läsit en madame Stael's och Dudevants' skrifter eller historien om deras lif, en historie, som repeteras äfven hos stjernor af andra rangen, hos en lady Morgan, Blessington m. fl. Endast de qvinnor, som utan anspråk skänkt verlden sin andes gåfvor, men blygsamt undandragit sig dess hyllning, hafva för sig behållit den bättre delen, sin qvinliga lycka.

I grunden är detta den gamla historien om striden mellan uppoffring- 30
en och njutningsbegäret. En man kan arbeta för efterverlden och för historiens ära. För qvinnan är det svårare att uppoffra stundens erkännande; ty hennes makt ligger i det närvarande, i

»der Gegenwart ruhigen Zauber».

Vill hon ingå på den lifvets strid, som tillhör mannen, må hon bereda sig, att af historiens genius få samma svar som han:

»Wer dieser Blumen eine brach, begehre
Die andre Schwester nicht.
Geniesse, wer nicht glauben kann! Die Lehre
Ist ewig, wie die Welt. Wer glauben kann *entbehre!*
Die Weltgeschichte ist das Weltgericht».

J. V. S.

74 M. A. CASTRÉN'S GRUNDZÜGE EINER TUN- GUSISCHEN SPRACHLEHRE NEBST KURZEM WÖRTERVERZEICHNISS.

IM AUFTRAGE DER KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN 50
HERAUSGEGEBEN VON ANTON SCHIEFNER. S:T PETERSBURG 1856.

Litteraturblad n:o 11, november 1856

Vi hafva här åter ett nytt minnesmärke af den hädangångne utmärkta landsmannens omfattande forskningar.